P.P. NEGULESCU

GENEZA FORMELOR CULTURII

Priviri critice asupra factorilor ei determinanţi

Prefaţă de P.P. NEGULESCU

Cartea Românească
EDUCAŢIONAL

CUPRINS

Prefață 5

I. APARIȚIA ȘI ORIENTAREA CUGETĂRII FILOSOFICE

Introducere 15

Capitolul I
Postulate organice 37

Pornirile afective

Capitolul II
Postulate organice 51

Factorii inhibitorii

Capitolul III
Postulate organice 69

Nivelul sensibilității

Capitolul IV
Răspântia sublimării 81

Capitolul V
Dificultăți și îndoieli 92

Capitolul VI
Alte căi 106

Capitolul VII
Direcții de activitate și condiții funcționale 123

Capitolul VIII
Factorii adiționali 166

Capitolul IX
Un factor moderator și unul tulburător 189

Capitolul X
Concluzii teoretice și posibilități practice 209

II. SPECIFICUL NAȚIONAL

introducere 233

Capitolul I
Specificitatea etnică 236

Capitolul II
Inegalitatea raselor 246

Capitolul III
Întemeierea antropologică 261

Capitolul IV
Variabilitatea caracterelor morfologice 283

Capitolul V
Încrucișările raselor 300

Capitolul VI
Originile etnice ale vechii culturi clasice 318

Capitolul VII
Tipurile antropologice și legile lui Mendel 358

Capitolul VIII
Concepția biochimică a raselor 364

Capitolul IX
Dificultăți și incertitudini 379

Capitolul X
Psihologia popoarelor 396

Capitolul XI
O condiție biologică a originalității 416

Capitolul XII
Amestecurile etnice și genialitatea 425

Capitolul XIII
Misterul biologic al contactului străin 436

Capitolul XIV
Psihologia invenției 449

Capitolul XV
Încrucișările raselor și evoluția lor 463

Capitolul XVI
Perspective 482

Indice bibliografic 501

I. APARIȚIA ȘI ORIENTAREA CUGETĂRII FILOSOFICE

INTRODUCERE

I.

Oamenii au avut totdeauna dorința, – mărită uneori, în momentele critice ale vieții, de dificultățile și incertitudinile acțiunii, biciuită alteori, în vârtejul pasiunilor, de curiozități nesănătoase, – de a-și cunoaște „destinul", ridicând un colț măcar al vălului ce le acoperea taina propriului lor viitor. Căile însă pe care au încercat să-și satisfacă această dorință au fost, după timpuri, locuri și împrejurări, foarte diferite. La popoarele, preistorice au trebuit să predomine, ca la sălbaticii de astăzi, mijloacele magice. Ele se întemeiau pe credința că anumite cuvinte, anumite gesturi, anumite acțiuni posedau puterea misterioasă de a determina, după voința celor ce se slujeau de ele, cursul fenomenelor naturii, – care se putea implicit și prevedea, întrucât trebuia să se desfășoare, ulterior, așa cum i se impusese. Asemenea mijloace întrebuințează încă, în zilele noastre, populațiile foarte înapoiate din nordul Asiei, la care „șamanii" cred că pot constrânge puterile ascunse, impersonale sau personale, din natură, nu numai să le descopere ceea ce „are să fie", dar și să le facă pe voie, în toate privințele. Tot așa cred negrii din centrul Africii, la care preoții vrăjitori „n'ganga" practică meșteșuguri analoage, sau indienii din America de Sud, la care mânuitorii de fetișe „piaje" sunt considerați ca stăpânind multe dintre cele văzute și nevăzute și ca putând prin urmare dezvălui rosturile lor.

La începutul timpurilor istorice, popoarele din Sud-Vestul Asiei au luat, urmărind aceleași scopuri, căi noi și mai rafinate. La cei mai vechi locuitori cunoscuți ai șesurilor din preajma Eufratului de jos, la sumeri sau accazi, a apărut ideea nebuloasă a unei solidarități cosmice care, făcând ca toate să „se țină" în natură, lega viața oamenilor de pe pământ de

mişcările stelelor de pe cer. Această idee era desigur de origine religioasă. Soarele, luna şi planetele cunoscute pe atunci erau divinităţi care, ca toate divinităţile, guvernau, cu voinţa lor, întâmplările lumii. Dar această origine s-a uitat, cu vremea, lăsând după ea numai ideea unei legături misterioase a întâmplărilor de pe pământ cu cele de pe cer. Destinul oamenilor se putea astfel determina după poziţia „constelaţiilor" din momentul când se năşteau. Perspectivele diferitelor întreprinderi se puteau de asemenea prevedea după „conjunctura" siderală din momentul când urmau să înceapă.

Aceste credinţe străvechi au dat naştere astrologiei chaldeene sau babiloniene, care a trecut apoi la popoarele europene ale antichităţii clasice. Cât de mare ajunsese la greci şi la romani influenţa acestor concepţii orientale, ne-o poate arăta faptul că s-au ridicat în contra lor reprezentanţi de frunte ai culturii clasice, ca Aristotel sau ca Cicerone. Dacă obiecţiile celui dintâi erau de natură metafizică şi se întemeiau pe argumentări abstracte, ale celui din urmă erau mai mult de bun simţ şi se întemeiau pe fapte concrete. Aşa bunăoară, în cartea sa „De divinatione", scriitorul roman obiecta astrologilor că în fiecare moment se năşteau, sub influenţa – presupusă de ei – a aceloraşi constelaţii, nenumăraţi oameni al căror caracter şi a căror viaţă se arătau, apoi, atât de diferite. Cât despre „prezicerile" astrologilor, atâtea şi atâtea fapte, ce le contraziceau în chipul cel mai vădit, dovedeau îndeajuns cât erau de înşelătoare. Atât lui Pompeius, cât şi lui Crassus şi lui Caesar, al căror sfârşit a fost deopotrivă de tragic, astrologii le preziseseră o viaţă îndelungată şi o moarte liniştită.

Alături însă de arta străină a „cititului în stele", grecii şi romanii au avut, şi unii şi alţii, „mantie" lor naţională. Cei dintâi au avut aşa numitele „oracole", care au jucat un rol destul de însemnat în viaţa lor, şi privată şi publică, şi dintre care cel mai cunoscut era cel de la Delphi, oraşul lui Apollon, de pe coastele muntelui Parnass. Prezicerea viitorului, în teoria şi practica acestor oracole, se întemeia pe „inspiraţia" divină, pe care o puteau primi anumiţi oameni, în anumite condiţii. La Delphi, bunăoară, o primea totdeauna o femeie, Pythia, care pe lângă condiţiile de origine socială, de curăţenie a vieţii şi de vârstă, trebuia să se supună la o pregătire specială,

destinată să-i exalte sistemul nervos şi să-i provoace, în anumite momente, starea de „extaz".

Templul lui Apollon cuprindea, în aşa numitul „Opisthodom", o încăpere care constituia sediul propriu zis al oracolului. Într-însa se deschidea gura unei peşteri subterane, din care ieşea un curent de aer rece, posedând puterea misterioasă de a înlesni, prin „însufleţire", extazul. Când străinii veneau, cu daruri bogate, să consulte oracolul, Pythia, după ce postea timpul prevăzut de ritualul templului, bea apă din fântâna Kassotis, mesteca foi de laur şi se suia pe trepiedul de aramă aşezat peste deschizătura grotei miraculoase. Când intra în extaz, ceea ce se vedea prin tremurăturile sau convulsiunile de care era cuprinsă, ea pronunţa câteva cuvinte, pe care le culegea unul din preoţii templului, însărcinat cu interpretarea oracolului. El forma din acele cuvinte, de obicei fără şir, o propoziţia enigmatică, putând fi înţeleasă în mai multe chipuri.

Romanii, la rândul lor, au avut faimoasele „Cărţi sibylline", cuprinzând prezicerile „Sibyllelor" din Cumae şi Tibur. Aceste cărţi „sacre" însă nu puteau fi consultate decât la ocazii mari, din ordinul Senatului şi în prezenţa unui magistrat, iar interpretarea lor era rezervată unui colegiu special de preoţi. Cât de mult ţineau romanii la acest fel de oracole, a arătat-o faptul că atunci când vechea lor colecţie, care data de pe vreme lui Tarquiniu cel bătrân, a căzut pradă flăcărilor, în timpul invaziei gallilor, care au dat foc Romei, s-au grăbit să-şi procure, din Grecia şi din Asia mică, o altă colecţie, care a fost revăzută mai târziu de August însuşi. Iar alături de această formă de căpetenie a „manticei" tradiţionale, se înşirau altele, mai puţin solemne poate, dar mai des întrebuinţate. În împrejurările obişnuite, perspectivele de succes ale acţiunilor ce se întreprindeau se stabileau de „auguri" şi de „auspici", care interpretau „semnele". Astfel de semne, care constituiau „auspicii" bune sau rele, erau unele fenomene meteorologice, zborul păsărilor, modul cum se prezentau măruntaiele animalelor ucise la sacrificiile rituale etc.

Când aceste forme ale „divinaţiei" au căzut în desuetudine, la sfârşitul antichităţii, fiindcă erau prea legate de politeismul clasic, a ieşit din nou pe primul plan astrologia, care îşi asigurase de timpuriu o independenţă relativă faţă de

credinţele religioase ce îi serviseră ca punct de plecare. Ea fusese, e drept, pusă la index, în imperiul roman. Tiberiu bunăoară alungase pe astrologi din Roma. Adepţii „ştiinţei miraculoase" n-au încetat însă nicio clipă s-o practice pe ascuns. Iar avântul pe care îl luase de la o vreme neoplatonismul, nu numai în Alexandria Egiptului şi în vechia şcoală din Atena, ci şi la Roma, a restabilit pe lângă oamenii culţi creditul speculaţiilor astrologice. Tratatul lui Proklos despre Astrologie, bunăoară, s-a bucurat de o aşa de mare favoare încât devenise, către sfârşitul antichităţii, cartea de căpătâi a misticilor, atât de numeroşi pe acele vremuri de adâncă oboseală sufletească.

Creştinismul a luptat, se înţelege, cu energie, prin cei dintâi reprezentanţi culţi ai săi, în contra credinţei că stelele hotărăsc soarta oamenilor. Clemens din Alexandria, bunăoară, vedea în această credinţă o negare a Providenţei divine, al căreia rol în desfăşurarea lucrurilor omeneşti înceta, într-o asemenea ipoteză, cu desăvârşire. Origenes, la rândul său, vedea în credinţa de care e vorba o mărginire primejdioasă a libertăţii – şi prin urmare a responsabilităţii – omului; mai mult încă, vedea într-însa o proclamare făţişă a inutilităţii rugăciunilor. Pentru motive analoage, Augustin a dus în contra astrologilor o adevărată campanie, deşi fusese la început, înainte de a se converti la creştinism, un adept al lor.

În schimb, arabii şi cabaliştii evrei de la începutul Evului Mediu au reluat vechia „ştiinţă" caldeeană, au renovat-o, au sistematizat-o şi au impus-o în cele din urmă din nou cercurilor culte ale timpului, chiar şi din lumea creştină. În veacul al IX-lea, Abu Maschar (Albumasar) din Chorasan, cu opera sa, al cărei titlu în traducerea latina suna „De magnis conjunctionibus, annorum revolutionibus ac earum perfectionibus" şi, în veacul al XIII-lea, Aboazen Haly, cu opera sa, tradusă de asemenea în latineşte sub titlul „De judiciis astrorum", au contribuit mai ales la răspândirea astrologiei în rândurile creştinilor. Vechea „ştiinţă" orientală a avut astfel o nouă perioadă de înflorire, în veacul al XIV-lea şi al XV-lea. Influenţa astrologilor la curţile domnitoare era, pe atunci, atât de mare încât s-a putut zice, nu fără dreptate, că ei conduceau statele europene, influenţând prin prezicerile lor desfăşurarea evenimentelor.

Deşi o reacţiune s-a produs în Italia, la sfârşitul veacului al XV-lea, în contra astrologiei, – din punct de vedere religios cu Savonarola, din punct de vedere filosofic cu Pico della Mirandola, iar din punct de vedere ştiinţific cu Leonardo da Vinci, – totuşi reprezentanţii ei şi-au păstrat, aproape neatinsă, influenţa. În Franţa bunăoară, pe vremea Caterinei de Medici, ei păreau absolut indispensabili. Faimosul Nostradamus, de pildă, a jucat pe atunci un rol însemnat la curtea regală franceză. Cu numele său adevărat Michel Notre-Dame, acest astrolog, de origină evreu, era propriu vorbind medic şi se făcuse vestit prin câteva tămăduiri „miraculoase" Ocupaţia sa de căpetenie însă era să redacteze „profeţii" în versuri, pe care, din retragerea ea misterioasă de la Salon, din Franţa, le trimitea în toate lumea şi care erau foarte căutate. Aceste profeţii au apărut, în 1558, la Lyon, sub titlul „Centuries". Fiul său, Michel Notre-Dame le jeune, a publicat şi el, în 1563, un „Traité d'Astrologie".

Deşi catolicismul oficial continua să fie ostil astrologilor, – mai ales de când Nostradamus anunţase, în profeţiile sale, decadenţa iremediabila a papalităţii, – mulţi dintre reprezentanţii Bisericii romane credeau totuşi în arta lor de a prevedea viitorul şi recurgeau, destul de adesea, la ajutorul ei. Aşa a fost, bunăoară, în cazul celebru al cardinalului Barberini, care a ajuns să ocupe, în 1623, scaunul pontifical, anunţând că, după socotelile astrologilor, papa ce urma să se aleagă la acea dată n-avea să trăiască mai mult de şase săptămâni. Spre a evita un asemenea sfârşit apropiat, toţi ceilalţi candidaţi au votat pentru cel care li-l adusese la cunoştinţă. Printre protestanţi, de asemenea, astrologia avea adepţi convinşi. Melanchton însuşi o practica, iar ginerele său, Kaspar Peucer, a scris o carte asupra diferitelor forme ale „manticei", susţinând că singura „ştiinţifică" era cea astrologică.

De altfel, în veacul al XVI-lea, astrologia căpătase un punct de sprijin nou în speculaţiile filosofice ale Cabalei mozaice, care pătrunseseră în atmosfera intelectuală a lumii creştine prin operele lui Johannes Reuchlin şi ale lui Cornelius Agrippa von Nettesheim. Cel dintâi publicase în 1517 lucrarea întitulată „De arte cabbalistica", în care susţinea un neoplatonism emanatist, cu o pronunţată coloratură ebraică, graţie concepţiei celor zece sfere de lumină

(Sephiroth), prin care se desfăşura, treptat, puterea divinităţii creatoare în lumea creată, şi care se influenţau succesiv, sfera pământească stând astfel sub stăpânirea directă a celei cereşti. Cel de-al doilea scosese la lumină, sub forma ei ultimă, în 1533, lucrarea „De occulta philosophia", în care se cuprindeau idei analoage. Universul era considerat ca compunându-se din trei părţi: lumea pământească a elementelor materiale, lumea cerească a existenţelor astrale şi lumea inteligibilă a puterilor spirituale pure. Între aceste trei lumi domnea o armonie desăvârşită, al cărei principiu central rezida în Creatorul lor. Din izvorul lui nesecat pornea întreaga viaţă ce anima universul, coborându-se de sus în jos, – de la Dumnezeu, prin puterile spirituale pure, la existenţele astrale, şi de la acestea la elementele materiale. Tot ce se întâmpla pe pământ sta astfel, şi în această ipoteză, sub stăpânirea a ceea ce se petrecea în sferele cereşti.

În ştiinţa veacului al XVI-lea, în sfârşit, în medicină şi chimie mai ales, au fost introduse speculaţiile astrologice de către doi învăţaţi contemporani unul cu altul, elveţianul Paracelsus şi italianul Cardano. Cel dintâi explica bolile în general şi mai alea epidemiile de ciumă printr-un „influx sideral". Cel din urmă, profesor de medicină la Milano, la Pavia, la Bologna, s-a distins mai mult ca matematician, – ceea ce nu l-a împiedecat să profeseze de asemenea „dialectica" şi filosofia. În această din urmă calitate, ca filosof adică, a început să explice pe cale astrologică apariţia lui Cristos şi constituirea creştinismului ca religie, în 1570 Cu aceasta însă astrologia părea a fi atins culmea, – a îndrăznelii, dacă nu şi a puterii, – şi decadenţa a urmat foarte repede, nu numai din cauza reacţiunii ce s-a produs, cu din ce în ce mai multă energie, în contră-i, dar şi, mai ales, din cauza progreselor astronomiei propriu-zise, care a pus capăt pretenţiilor ei „ştiinţifice". Cu noua teorie heliocentrică a lui Copernic, pământul încetase de a mai fi ceea ce fusese pentru astrologi; noile lui raporturi cu soarele, cu planetele şi cu propriul lui satelit, luna, răsturnau vechile lor scheme astrale, absolut închipuite. Caracteristic însă, pentru adânca înrădăcinare în spirite a vechilor credinţe, era faptul că nici Tycho-Brahe, nici Kepler, urmaşii imediaţi ai lui Copernic, n-au renunţat cu desăvârşire la astrologie. Cel dintâi i-a conservat, într-o oarecare măsură, vechiul

fundament, susţinând că planetele se învârteau, e drept, în jurul soarelui, dar soarele însuşi se învârtea, împreună cu ele şi cu luna, în jurul pământului, care îşi păstra astfel situaţia privilegiată, de centru al lumii. Iar Kepler, silit poate de greutăţile vieţii sale nesigure, se deda, destul de adesea, la prezi-ceri astrologice. E cunoscut bunăoară din istorie „horoscopul" pe care l-a făcut, în 1629, lui Wallenstein, celebrul general din războiul de treizeci de ani.

II.

În timpurile moderne, vechile forme ale „manticei" tradiţionale şi-au păstrat, mai mult sau mai puţin, influenţa asupra marilor mase inculte, dar şi-au pierdut, aproape cu totul, seriozitatea de altădată. Cei ce le practică astăzi nu mai au nimic din convingerile religioase sau „ştiinţifice" ale celor ce le practicau în antichitate şi în Evul Mediu. „Profeţii" din lumea veche se pregăteau, cu sacrificiile, adesea grele, cerute de ritualul ascetic, ca să primească inspiraţiile divine, în care credeau de cele mai multe ori cu toata sinceritatea. Astrologii, de asemenea, aveau despre corpurile cereşti o concepţie, greşită, dar îşi dădeau osteneala să le observe mişcările şi să le determine raporturile. „Prezicătorii" de astăzi, care „citesc" viitorul în cărţi, în cafea, în palmă, în stele, sunt simpli şarlatani. Modul cum sunt redactate reclamele lor din gazete arată îndeajuns lipsa lor desăvârşită de orişice cultură. Faptul dar, că ei găsesc totuşi crezământ, nu se poate explica decât prin resturile de misticism primitiv ce mai trăiesc încă în mintea celor mai mulţi oameni, precum şi prin curiozitatea, veşnic lacomă şi niciodată sătulă, de care sunt stăpâniţi mai toţi, când e vorba de viitor. Orice sugestie, oricât de vagă şi ori de unde ar veni, le este, din acest punct de vedere, binevenită, măcar ca pretext de orientare a închipuirii.

Numai aşa ne putem explica faptul, în aparenţă uimitor, că într-o ţară cultă ca Anglia a putut avea atâta succes, pe lângă marele public, cartea lui Cheiro, apărută acum vreo 15 ani sub titlul „Book of Numbers" şi care a avut vreo 12 ediţii. În formule, simple şi categorice, această carte pune la dispoziţia orişicui mijloace „sigure" de a descoperi „factorii"

viitorului, care sunt temperamentul, caracterul, predispoziţiile şi aptitudinile. În acest scop, autorul se servesc de vechiul simbolism numeric, de origine pitagoreică. Întemeindu-se pe analogii aproximative şi variabile, diferiţii reprezentanţi ai acelui misticism aritmetic atribuiau fiecărei cifre o semnificare specială. Aşa bunăoară, numărul 1 reprezenta „înţelegerea", care este „imobilă"; numărul 2 „părerea" care este „şovăitoare"; numărul 3 „totalitatea" sau „armonia", fiindcă este cel dintâi care posedă un început, un mijloc şi un sfârşit; numărul 4 „justiţia", fiindcă rezultă din înmulţirea primului număr „par", care este 2, cu el însuşi, şi fiindcă justiţia implică „reciprocitatea remuneraţiei"; numărul 5 „căsătoria", fiindcă rezultă din „unirea" primului număr „par" care este 2, cu primul număr „impar" care este 3. Şi aşa mai departe. Cât de nesigure erau analogiile pe care se întemeia acest simbolism, ne-o poate arăta următorul exemplu. Numărul 7 reprezenta „timpul critic", fiindcă în dezvoltarea fiinţelor şi în desfăşurarea lucrurilor, orice perioadă de unităţi, – zile, luni sau ani, – „juca" totdeauna un rol hotărâtor. Experienţa arata însă orişicui că, de cele mai multe ori, perioadele de acest fel nu jucau niciun rol. Pornind apoi de la prima semnificare atribuită numărului 7, vechia speculaţie pitagoreică îi mai adăuga încă una. Numărul 7 reprezintă „ocazia". În „perioadele critice" se pregăteau schimbările, ce ofereau „posibilităţi" variate, de „înălţare" sau de „coborâre", după cum ştiau oamenii să profite de ele.

Tradiţia acestei „aritmologii" fantastice a reînviat-o Cheiro, în cartea menţionată. Pornind de la data naşterii, prin care înţelegea cifrele corespunzătoare zilei, lunii şi anului, şi combinându-le în felurite chipuri, obţinea numere simbolice, care indicau calităţile şi defectele, temperamentul şi caracterul omului respectiv, precum şi, firește, perspectivele lui de succes în viaţă şi primejdiile ce-l ameninţau. Numerele simbolice erau apoi puse în legătură, pentru ca să li se poată explica semnificarea, cu influenţa astrelor, care erau şi ele reprezentate prin numere de ordine, Coincidenţele acestor două categorii de numere erau considerate ca posedând o „virtute" misterioasă şi ca putând dezvălui, celor capabili să le înţeleagă, firele invizibile ce leagă lumea astrală cu cea pământească, hotărând „destinele" oamenilor.